

בין קריעה לכריעה יש קריאה –

על קריאת החיים למשמעות כמתווכת בין החוסר לשלמות

© מאת: שגית שלמה, מרץ 2026

בהתקוממות נמרצת אחרונה נגד חדלון התקווה של המוות הממשמש ובא חשתי כי רוחי מבקיעה פתאום את חומת הקדרות האופפת אותי. חשתי כי רוחי יוצאת מגבולותיו של אותו עולם חדלתי תקווה, חדלמשמעות, ואימזה שמעתי קול מריע תרועת ניצחון "הן"! בתשובה על שאלתי, אם יש איזו תכלית אחרונה. אותה שעה נדלק אור בבית-איכרים רחוק, שעמד בקו האופק כאילו ציירוהו שם, בעיצומה של האפרוריות המשמימה של שחר עולה בבאוואריה.¹

מאמר זה יתחקה אחר שלוש מילים הומופוניות בשפה העברית, דהיינו, כאלה שנשמעות זהות אך הכתיב שלהן ופירושו שונים – קריעה, קריאה וכריעה. באופן פרשני אנסה לתוות קשרים ביניהן ולהוכיח כי היות האדם יצור נקרא נובע ממצבו האונטולוגי המנוכר והשסוע וחותר אל עבר משמעות אולטימטיבית של הקיום.

קריעה |

במדרש חז"ל מכונה לעיתים הנס שארע לעם ישראל בים-סוף "קריעה"² ולא "בקיעה" כפי שמופיע במקור התנכ"י.³ הרב ליבטאג טוען כי מטרתה של קריעת ים סוף לא הייתה הענשת המצרים בלבד, שכן ענישה כזו יכלה להתבצע – ואף התבצעה במידה מסוימת – במהלך עשר המכות. העובדה שמדובר במחזה מרשים במיוחד הנגלה לעיני בני ישראל מלמדת שככל הנראה יש לקריעת ים סוף מטרה נוספת – ניתוק בני ישראל מהתלות במצרים, מהצורך שיושיעו אותם.⁴

ההבדל בין בקיעה לקריעה לפי הרבי מלובביץ' הוא שבקיעה שייכת לעצמים קשים כמו עץ או אבן וככזאת שומרת על המציאות כפי שהיא גם בחלוקתם, וקריעה מיוחסת לעצמים רכים המאבדים את מאפייניהם ומבטלים את המציאות, כמו קריעת הבגד אבל המסמלת את הסערה הרגשית והחורבן הפנימי של האדם מול המוות. רוצה לומר מעשה קריעת ים סוף היה נס שלמעלה מהטבע. המים הפסיקו להיות "מים" (נוזל) והפכו לחומה (מוצק). זהו שינוי של סדרי בראשית.⁵

הקריעה היא גם ממאפייניה של תחושת האבסורד כיסוד המכונן את הגותו של הפילוסוף בן המאה העשרים אלבר קאמי. זוהי חוויה קיומית תודעתית המושתתת על שני מרכיבים סותרים: מחד גיסא קרע, נתק, זרות וניכור, דהיינו ניתוק והיפרדות האדם מהאל, מהחברה ומעצמו, ומאידך גיסא השתוקקות

¹ ויקטור פרנקל. האדם מחפש משמעות: מבוא ללוגותרפיה. תרגום: חיים איזק, תל-אביב: דביר, 1970, עמ' 57.
² למשל במסכת פסחים קי"ח כתוב: "אמר רב שינאי משמיה דרבי אלקהר בן עזריה: קשין מזונותיו של אדם פקריעת ים סוף, דכתיב: "נותן לחם לכל בשר", וסמיך ליה: "לגזר ים סוף לגזרים".
³ ויט משה את-ידו, על-הים, ויולף יהנה את-הים ברוח קדים עזה כל-הלילה, וישם את-הים לתרבה; ויפקעו, המים. (שמות יד' כא)

⁴ מתוך עיונים בפרשת השבוע עם הרב מנחם ליבטאג. בתוך:
<https://www.etzion.org.il/he/tanakh/torah/sefer-shemot/parashat-beshalach/beshalach-amalek-genetic-or-generic>
⁵ לקוטי שיחות, כרך ג', פרשת בשלח, עמ' 880–876.

להרמוניה, לאחדות ולחוויה דתית מטפיזית,⁶ כפי שהוא כותב בספרו **המיתוס של סזיפוס**: האבסורד הוא "פירוד זה בין האדם לבין חייו, בין השחקן לבין התפאורה" או "הפירוד בין הרוח השואפת לבין העולם המאכזב. געגועי לאחדות, **היקום העשוי קרעים-קרעים** והסתירה הקושרת אותם יחדיו".⁷ שני החלקים אינם מבטלים זה את זה, אלא נמצאים במתח מתמיד ויוצרים אצל האדם חוויית חיים דיסהרמונית.⁸

עוד הדהוד של רעיון הקריעה מתבטא בתנועת 'מבקשי אלוהים' כזרם רוחני-קיומי שביקש להחליף את הדתיות הממוסדת והשכלית בחיפוש אינדיבידואלי, סוער ובלתי אמצעי אחר התגלות האינסוף בתוך החיים. היא הדגישה את תודעת הפער הקיומי בין תחושה פנימית חזקה של נוכחות האל לבין היעדר עדויות חיזונית לאישור קיומו, מצב המכונה **'קרע של הנפש'**. הבורא, הנחוה אצלם באופן ודאי, נותר בגדר חידה; מתוך כך הם פועלים לחיפוש מתמיד אחריו, ולהגדרה מחודשת שלו ושל זיקתו למרחב האנושי. אחד ההוגים שהעמיד במרכז יצירתו מצב אמונה זה הוא הלל צייטלין (1871–1942),⁹ שכתב כי "אין הצמא יודע 'יש' ו'אין', הצמא יודע רק את החסר והלוך ילך לבקשהו".¹⁰

בין אם מדובר בחוויה קיומית אונטולוגית ובין אם בחוויה נפשית מתהווה עולה כי חלק בסיסי ומהותי בחיי אדם הוא הנפרדות, הזרות, הניכור והנתק מהמקור האחדותי. עליית מושג ה"אני" בודדה את האדם בעולם, ומנעה ממנו להיות שייך למשהו שגדול ממנו. אריך פרום ממחיש זאת באמצעות הדוגמה של אדם וחווה בסיפור גן עדן. לאחר שאכלו מפרי עץ הדעת נעשו מודעים לנפרדותם, ונשאר זרים זה לזה – כפי שעולה בבירור מן העובדה שאדם מצטדק ומאשים את חווה, במקום לנסות להגן עליה.¹¹

קריאה |

"קול קרא, וְהִלְכְתִּי, / הִלְכְתִּי, כִּי קָרָא הַקּוֹל. / הִלְכְתִּי לְבֵל אֶפֶל."¹²

אברהם אבינו הוא הדמות המזוהה ביותר במקרא עם המילה "הנני". היא נאמרת שלוש פעמים בסיפור העקדה כמענה לקריאת אלוהים, יצחק, והמלאך, ומופיעה תמיד לפני פעולה שאמורה להתרחש, למשל: "וַיְהִי, אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְהָאֱלֹהִים, נִסָּה אֶת-אַבְרָהָם; וַיֹּאמֶר אֵלָיו, אַבְרָהָם, וַיֹּאמֶר הַנְּנִי". (בראשית כב' 1). הרב זקס מבחין בין שתי דרכים בעברית לומר 'אני כאן'. האחת היא "פה", והשנייה היא "הנני". פה הוא מונח גיאוגרפי המציין היכן מצוי האדם במרחב; והנני הוא מונח מוסרי. הוא מציין איפה הוא ביחס

⁶ מרכיבים אלה מסומלים בכתיבו של קאמי באמצעות השמש והים: השמש מכה וצורבת את האדם, מערערת את האפשרות למציאת משמעות מטפיזית, ומייצגת את העולם הבלתי מובן. היא אף נושאת תפקיד של בת-קול של הסובייקט האנושי, הכמה לפשר ולמשמעות. לעומת זאת, הים עומד בסימן של הרמוניה, התחברות לכוליות הקיום ופיוס האדם עם עצמו ועם קיומו הקונקרטי. למשל, בספרו **הזר**, השמש האבסורדית היא הגיבורה המרכזית: "השמש השופעת ומטלטלת את הנוף עושה את הנוף הזה מדכא ולא אנושי", והים הוא אחד מגיבורי הסיום שלו, העומד בסימן של הרמוניה חדשה: "ריחות של לילה, של אדמה ושל מלח ריעננו את רקותיי. הרוגע הנפלא של קיץ ישן זה הציף אותי כמו נחשול של ים [...] הרגשתי שהייתי מאושר ושעודני מאושר". ר': אבי שגיא. **אלבר קאמי והפילוסופיה של האבסורד**. בן שמן: משרד הביטחון, 2000, עמ' 18, 92.

⁷ אלבר קאמי. **המיתוס של סזיפוס**. תרגום: צבי ארד. תל-אביב: עם עובד, 2011, עמ' 15, 52.

⁸ שגיא, **אלבר קאמי והפילוסופיה של האבסורד**, עמ' 37.

⁹ שרגא בראון. "הצמאון" להלל צייטלין: 'מבקשי אלוהים' כמצב אמונה בספרות התחייה". **מחקרי ירושלים במחשבת ישראל**, כב (ב), תשע"א: 543–584.

¹⁰ צייטלין אף מרפרר לרעיון ההשתוקקות של רבי נחמן דרך הסיפור על הלב המתאוה להגיע אל המעיין. ואילו אצל צייטלין, הלב זוכה לחוות רק את לחשו של המעיין – גילוי של האינסוף, המשרה עליו תרדמה. בתוך: צייטלין, הלל. "הצמאון (חזון לב)". מקור ראשון, כז בכסלו תשע"ב, 23.12.2011.

¹¹ אריך פרום. **אמנות האהבה**. תרגום: דפנה לוי. לוד: מחברות לספרות, 2001, עמ' 10–11, 16–17, 26–34, 105–106.

¹² חנה סנש. **אלי, אלי: שירים ופרקי יומן**. בעריכת עוזי שביט, הקיבוץ המאוחד, 1994, עמ' 158.

לקריאה, למשימה. "כשאברהם עונה לאל "הנני" הוא מביע את נכונותו לבצע את שהוא נקרא לו עוד בטרם יודע במה מדובר.

העובדה שהמילה "הנני" נאמרת בתנ"ך ברגעי שיא, במוקד הדרמה, עשויה לחבר בין הקרע האינהרנטי שבעולם ובאדם לבין הצורך לאחות אותו. בציטוט שבראשית המאמר שומע פרנקל המצוי בלב התופת של מחנות המוות ובתחושת החידלון קול תרועת ניצחון ה"מאשר" לו שיש תכלית אחרונה לקיום. לדבריו "אנחנו לא צריכים לשאול מהי משמעות החיים, היות ואנו הנשאלים.¹³

דברים אלה מהדהדים את הזמנתו של הפילוסוף מרטין בובר להאזין לקולות ה"מתרגשים ובאים אלינו ללא הפסק",¹⁴ וכן את הצעתו של הפילוסוף היידגר לשמור על פתיחות למתנת ההווה הנשלחת כמחשבה, כשפה, כהיסטוריה וכאתיקה, דאגה לה ומתן מקום שבו תוכל להתארע. לדבריו, האדם מתייחד משאר הישים ביכולתו לשאול את שאלת ההווה ולהיענות לה.¹⁵

השימוש במילים "קולות מתרגשים" או "פתיחות למתנת ההווה" מניח את קיומו של ההפך במציאות – שאננות, אדישות, כבילות, סגירות, נתק מהשגב. ניתן להציע כי קריאת החיים שמקורה אצל פרנקל באיבר המשמעות, הלוא הוא המצפון האנושי והטרנס-אנושי, היא פועל יוצא של אותו קרע מובנה באדם שמפר את ההרמוניה ואת החיבור לחופש הרוחני ולמשמעות האולטימטיבית.

הטענה האקסיומטית והמרחיקת לכת של הלוגותרפיה כי "לחיות פירושו להישאל" משמעה למעשה כי ללא ההקשבה לקריאה וההיענות לה טוב מותו של אדם מחייו. כל מעשה ההווה של האדם אינו אלא להגיב לחיים – לשאת באחריות כלפיהם, קרי לממש את התוכן בעצם מעשה הווייתו.

החיבור בין הקריאה לבין הפעולה, בין הציות לבין היוזמה ותחושת השליחות בא לידי ביטוי אצל הנביא ישעיהו: "וְאֶשְׁמַע אֶת-קוֹל אֲדֹנָי, אֲמַר, אֶת-מִי אֶשְׁלַח, וְמִי יִלְךְ-לְנוּ; וְאֹמַר, הֲנִי שְׁלָחְנִי. (ישעיהו ו' 8), כאשר הוא נשלח למשימה טרגית להיות העד של חורבן העם, לא לנסות להניא אותם מחטאיהם.

כריעה |

"וגם כשהסערה גוברת ואני לא מוצאת את דרכי, עדיין יש לי שתי ידיים שלובות וברך כפופה. זאת מחווה שאנחנו היהודים, איננו מורשיים מדור לדור. אני למדתי אותה בדרך הקשה [...]. בעצם סיפורי הוא סיפור מוזר: הנערה שלא יכלה לכווץ ברכ. או בנוסח אחר: הנערה שלמדה לכווץ ברכ. זאת המחווה הכי אינטימית שלי"¹⁶

כריעה במובנים רבים היא פועל יוצא של הקריאה למשמעות, לקיחת האחריות (responsability) שבמשחק מילים, ולא במקרה, הופכת ל"יכולת תגובה" (response-ability).¹⁷ כפי שעלה מהדברים שלעיל

¹³ ויקטור פרנקל. זיכרונות: מה שלא נכלל בספריי. תרגום: דוד גוטמן, חיפה, 2015, עמ' 56.
¹⁴ בובר, מרדכי מרטין. בסוד שיח: על האדם ועמידתו נוכח ההווה – ספר ראשון. תרגום: צבי וויסלבסקי. ירושלים: מוסד ביאליק, 1959, עמ' 118.
¹⁵ מרטין היידגר. 'איגרת על ה'הומניזם'. תרגום: דרור פימנטל. ירושלים: מאגנס, 2018, עמ' 11, 35; פימנטל. "אחרית דבר"; בתוך: היידגר, 'איגרת על ה'הומניזם', עמ' 70; ויקטור פרנקל. כן לחיים למרות הכול. תרגום: שאול לוי, חבל מודיעין: דביר, 2021, עמ' 45, 53, 58, 115.
¹⁶ : אתי הילסום. השמיים שבתוכי: יומנה של אתי הילסום 1941–1943. תרגום: שולמית במברגר. ירושלים: כתר, 2002, עמ' 150.
¹⁷ ג'וזף ב. פאברי. המשמעות של חייד. תרגום: מני ארז. תל-אביב: ספריית פועלים, 1983, 72, 86–87.

היא מתקיימת ברגעי חיים מאתגרים, איננה אקט פיזי גרידא, איננה אוטומטית, והיא מצריכה נביעה פנימית והסכמה להתעלות ולהתריס כנגד המצב הקיים, כשלא נותר דבר אחר לעשות. בובר יראה בה היענות לדרישה קונקרטיית מתוך עומק הנפש, היידגר ידבר על פתיחות למתנת ההווה ופרנקל היה מתרגם אותה כחירות רוחנית להיות אנושי, כאמונה בלתי מתפשרת במשמעות החיים הבלתי מותנית, במשמעות האולטימטיבית, גם כשהכל נראה אבוד, כשהחיים ואף המוות איבדו את ערכם, לכאורה.¹⁸

הסופרת היהודיה שמצאה את מותה באושוויץ, אתי הילסום, לימדה את עצמה לכרוע ברך. באמצעות אקט סמלי זה ביצעה בלשון הלוגותרפיה חריגה עצמית (*self transendence*), בחירה להתנתק מההינתנות העובדתית שבה חיה, מהסבל הגופני והנפשי שחוותה ולהתמסר למוחלט. לדבריה "אדם יכול להכריח את עצמו לכרוע ברך בפניה רחוקה ושקטה בתוך עצמו, ולחכות כך עד שיפרשו מעליו שמים טהורים".¹⁹

ההתכופות ומתיחת הידיים קדימה יש בהם משום מתיחת גבולות היכולת האנושית מעל ומעבר למה שנתפס כאפשרי, בלשונו של קירקגור זוהי "קפיצה אמונית", ואליא דהייידגר מעבר מקיום (*existenz*) להתקיימות (*Ek-sistenz*).²⁰ זה האחרון כתב "האדם אינו אדון הישים. האדם הוא רועה ההווה",²¹ כלומר אנושיות האדם מקורה בהווה הנטועה במהותו, והוא מתייחד משאר הישים ביכולתו לשאול את שאלת ההווה ולהיענות לה.

לפי פרנקל, האמונה הבלתי מתפשרת במשמעות החיים ללא תנאי עושה אותם נסבלים. המשמעות האוניברסלית, משמעותו של השלם איננה ניתנת להבנה על בסיס כללי הלוגיקה, אלא רק מעומק ישותו של האדם.²² מכאן שגם על מציאות הסבל בחייו אין לו לאדם בעלות או שליטה, אלא רק יכולת תגובה.²³ כשהילסום כותבת "זוהי המחווה הכי אינטימית שלי" תנועותיה מכוונות לאותה קדימות אונטולוגית של ההווה כאשר המושא המכוון הוא האל. מעניין לראות את החיבור בעברית של המילה "כריעה" לרעיון הלידה. אישה ה"כורעת ללדת" עומדת בפני אירוע מכונן של בריאה יש מאין, יצירה שהכי קרובה למעשי בראשית. כשהיא מטה את גופה קדימה זהו סימן של כבוד או הכנעה לכוח שחזק ממנה.

לבסוף, המשוררת זלדה מדגימה לאורך כל יצירתה בצורה יוצאת דופן את התנועה המשולשת קריעה – קריאה – כריעה. הפואטיקה שלה מחברת בין החוויה הקיומית או הנפשית של הניכור והנתק של העצמי – "חלוני נקרע",²⁴ לבין שמיעת הקול האלוהי, הד האינסוף, קריאת החיים – "ולפתע, בלב לבו של עורון, שמעתי קול"²⁵, לבין המענה שלעיתים יכול להתבטא אך ורק במה שפרנקל מכנה "ערך ההתייחסות", בכניעה לגורל, בהסכמה לקבל את הדין: מְתוֹק לְלֶכֶת לְהָרִים וּלְהִשְׁתַּחוּת אֶפְסִים וּלְבָבְשׁ אֶהְבֶּה בְּשִׁבִיל אַחַת שֶׁהִיא לֹא אֲנִי. וְלִשְׁכַּח אֶת עֲצָמִי.²⁶

¹⁸ כך פרנקל: "כשם שחינו לא היו שווים קערת מרק, גם מותנו היה בעל ערך מזערי, לא שווה אפילו כדור עופרת, רק קצת ציקלון בה" בתוך: **כן לחיים למרות הכל**, עמ' 39.

¹⁹ שם, 142.

²⁰ החריגה, לפי היידגר, היא שם נרדף לאקסטטיות, כאשר משמעותה המילולית של אקסטטזה היא היות האדם נתון מחוץ לעצמו. ר': פימנטל. "אחרית דבר"; בתוך: היידגר, **איגרת על ה'הומניזם'**, עמ' 63–64, 71.

²¹ פירוש הדבר שהוא זוכה בדלות המהותית של הרועה, אשר כבודו נשען על היקראותו בידי ההווה עצמה לעמוד על משמר האמת שלה. ר': היידגר, **איגרת על ה'הומניזם'**, עמ' 35.

²² שם, עמ' 11; פימנטל. "אחרית דבר"; בתוך: היידגר, **איגרת על ה'הומניזם'**, עמ' 70; **כן לחיים למרות הכל**, עמ' 45, 53, 58, 115.

²³ פימנטל. "אחרית דבר", עמ' 73; ויקטור פרנקל. **האל הלא מודע: פסיכותרפיה ודת**. תרגום: שמעון לוי, ירושלים: דביר, 1985. עמ' 21.

²⁴ זלדה שניאורסון-מישקובסקי. **שירי זלדה**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 1985, עמ' 93.

²⁵ זלדה שניאורסון-מישקובסקי. **שירי זלדה**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 1985, עמ' 31.

²⁶ זלדה שניאורסון-מישקובסקי. **ציפור אחוזת קסם, כתבים וציורים**. עורכים: רבקה גולדברג, ראובן קסל, יונדב קפלון, ירושלים: עמותת זלדה ויצירתה, 2014, עמ' 21.

אולם זוהי כניעה מלאה עוצמה, מלאה ביטחון, שניתן לכנותה "כניעה רוחנית", ויתור שזלדה תכנה אותו "ניצוץ" אלוהי.²⁷ זלדה הכירה את פרנקל ואת ספרו **האדם מחפש משמעות**, וכך היא כותבת אודותיו לידידה, המשורר פנחס יסעור:

"הספר שדיברתי עליו "חיפוש אחר משמעות" נראה לי חשוב כי הוא מראה שבתוך תוכה של חשכה רוחנית אפילו ושל חולי חסר נוחמים ובדידות יש תמיד ניצוץ של תקווה, ניצוץ של משמעות".²⁸

ביבליוגרפיה

- בראון, שרגא. "הצימאון' להלל צייטלין: מבקשי אלהים' כמצב אמונה בספרות התחייה". **מחקרי ירושלים במחשבת ישראל**, כב (ב), תשע"א: 543–584.
- הילסום, אתי. **השמיים שבתוכי: יומנה של אתי הילסום 1941–1943**. תרגום: שולמית במברגר. ירושלים: כתר, 2002.
- עוז, עמוס. **אותו הים**. ירושלים: כתר, 2008.
- פאבר, גיוזף ב. **המשמעות של חיידך**. תרגום: מני ארז. תל־אביב: ספריית פועלים, 1983.
- פרום, אריך. **אמנות האהבה**. תרגום: דפנה לוי. לוד: מחברות לספרות, 2001.
- פרנקל, ויקטור. **האדם מחפש משמעות: מבוא ללוגותרפיה**. תרגום: חיים איזק, תל־אביב: דביר, 1970.
- . **האל הלא מודע: פסיכותרפיה ודת**. תרגום: שמעון לוי, ירושלים: דביר, 1985.
- . **זיכרונות: מה שלא נכלל בספריי**. תרגום: דוד גוטמן, חיפה, 2015.
- . **כן לחיים למרות הכול**. תרגום: שאול לוי, חבל מודיעין: דביר, 2021.
- צייטלין, הלל. "הצמאון (חזון לב)". **מקור ראשון**, כז בכסלו תשע"ב, 23.12.2011.
- קאמי, אלבר. **המיתוס של סיזיפוס**. תרגום: צבי ארד. תל־אביב: עם עובד, 2011.
- שגיא, אבי. **אלבר קאמי והפילוסופיה של האבסורד**. בן שמן: משרד הביטחון, 2000.
- שניאורסון-מישקובסקי, זלדה **שירי זלדה**. תל־אביב: הקיבוץ המאוחד, 1985.
- . **ציפור אחוזת קסם, כתבים וציורים**. עורכים: רבקה גולדברג, ראובן קסל, יונדב קפלון, ירושלים: עמותת זלדה ויצירתה, 2014.

²⁷ עמוס עוז כותב על זלדה שהיתה מורתו: "והויתור, גם ויתור קטנטן, ואפילו ויתור על מחק או על תורך לחלק לכיתה את דפי הציור, כל ויתור היה נקרא בפיה ניצוץ." בתוך: עמוס עוז. **סיפור על אהבה וחושך**. ירושלים: כתר, 2014, עמ' 327.

²⁸ גנזים 459/307152/1.